

Poznań, dnia 2.02.2026

Prof. UAM dr hab. Teresa Chirkowska-Smolak
Zakład Psychologii Pracy i Organizacji
Wydział Psychologii i Kognitywistyki
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr Pauliny Idziak pt. „Obserwowanie wykluczenia w miejscu pracy: ocena osoby wykluczanej przez obserwatora”, przygotowanej pod kierunkiem prof. Uniwersytetu SWPS, dr hab. Małgorzaty Gamian-Wilk w Uniwersytecie SWPS we Wrocławiu

Rozprawa doktorska Pani mgr Pauliny Idziak stanowi dojrzałe, ambitne i merytorycznie bardzo wartościowe opracowanie naukowe, podejmujące istotny problem z zakresu psychologii społecznej i organizacyjnej, jakim jest obserwowany ostracyzm w miejscu pracy. Autorka mierzy się z zagadnieniem wyraźnie niedostatecznie rozpoznanym w dotychczasowych badaniach empirycznych. Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że praca nie ogranicza się do analizy znanych mechanizmów wykluczenia z perspektywy sprawcy lub ofiary, lecz konsekwentnie przesuwa punkt ciężkości na rolę obserwatora, traktując go jako aktywnego uczestnika sytuacji ostracyzmu, którego reakcje mogą zarówno utrwalać, jak i łagodzić negatywne konsekwencje wykluczenia.

Całość rozprawy cechuje wysoka spójność koncepcyjna, logiczne powiązanie części teoretycznej z empiryczną oraz wyraźna samodzielność badawcza doktorantki, przejawiająca się w umiejętności formułowania ciekawych pytań badawczych, krytycznej analizie literatury oraz refleksyjnej interpretacji uzyskanych wyników. Praca w wielu aspektach wyraźnie przekracza standardowy poziom rozpraw doktorskich, zwłaszcza pod względem skali oraz ambicji programu badawczego.

Na szczególnie wysoką ocenę zasługuje część teoretyczna rozprawy, która świadczy o bardzo dobrej orientacji doktorantki w klasycznych i współczesnych koncepcjach dotyczących ostracyzmu, wykluczenia społecznego oraz procesów stereotypizacji, a także o umiejętności krytycznej pracy z literaturą międzynarodową. Autorka nie ogranicza się do przeglądu stanowisk, lecz porządkuje rozproszone nurty badawcze w spójną ramę konceptualną, jasno identyfikując luki w dotychczasowych badaniach – w szczególności marginalizację perspektywy obserwatora ostracyzmu.

Na uznanie zasługuje również przegląd systematyczny badań nad obserwowanym ostracyzmem, zarejestrowany w bazie PROSPERO i przeprowadzony zgodnie z wytycznymi PRISMA, który stanowi bardzo mocny element teoretycznego zaplecza pracy i dostarcza wiarygodnego, wysokiej jakości dowodu naukowego. Doktorantka wykazuje przy tym dojrzałość teoretyczną, nie tylko syntetyzując wyniki wcześniejszych badań, lecz także krytycznie odnosząc się do ich ograniczeń, takich jak na przykład pomijanie kontekstu organizacyjnego. Uwagę zwraca również trafne i pogłębione uzasadnianie hipotez, co świadczy o zdolności pracy na poziomie syntezy, a nie prostego referowania literatury.

Na tle bardzo dobrej orientacji doktorantki w literaturze międzynarodowej warto zwrócić uwagę na niewystarczające wykorzystanie dorobku polskich badań dotyczących funkcjonowania świadka w sytuacjach naruszeń norm, wykluczenia i krzywdzenia społecznego. W szczególności w rozprawie zabrakło odniesień do prac Agaty Chudzikiej-Czupały, która podejmowała problem odpowiedzialności obserwatora, ocen moralnych oraz roli norm społecznych w regulowaniu reakcji na krzywdzenie innych. Badania te, choć osadzone w nieco odmiennych kontekstach empirycznych, pozostają bezpośrednio relewantne dla podejmowanej w rozprawie problematyki, zwłaszcza w zakresie interpretacji atrybucji winy, ocen bierności świadków oraz motywów reagowania na wykluczenie. Uwzględnienie tego nurtu badań mogłoby istotnie wzmocnić część teoretyczną rozprawy oraz wzbogacić dyskusję wyników.

Istotnym walorem rozprawy jest oryginalność przyjętej perspektywy badawczej oraz wyraźny wkład pracy w rozwój badań nad ostracyzmem, szczególnie w kontekście funkcjonowania organizacji. Doktorantka przesuwając punkt ciężkości analiz z tradycyjnie badanych ról sprawcy i ofiary na perspektywę obserwatora ostracyzmu, która dotychczas była w literaturze traktowana marginalnie lub fragmentarycznie. Takie ujęcie pozwala nie tylko na poszerzenie rozumienia mechanizmów wykluczenia społecznego, lecz także na bardziej adekwatne pokazanie dynamiki procesów zachodzących w realnych środowiskach

pracy, gdzie decyzje o włączaniu lub wykluczaniu rzadko podejmowane są w próżni interpersonalnej. Oryginalność rozprawy polega zatem na systematycznym i empirycznie uzasadnionym rozwinięciu dotychczasowych modeli teoretycznych poprzez uwzględnienie roli świadka jako aktywnego uczestnika sytuacji ostracyzmu

Na bardzo wysoką ocenę zasługuje również koncepcja i realizacja części empirycznej rozprawy, która ma charakter spójnego i przemyślanego programu badawczego, a nie zbioru niezależnych analiz. Doktorantka przeprowadziła serię sześciu badań eksperymentalnych, zaprojektowanych w taki sposób, aby kolejne studia systematycznie rozwijały i doprecyzowywały wnioski płynące z badań wcześniejszych. Poszczególne badania różnią się zastosowanymi manipulacjami, zakresem zmiennych oraz poziomem złożoności procedur, jednak łączy je wspólna logika badawcza oraz jasno określone pytania dotyczące reakcji obserwatorów na ostracyzm w miejscu pracy. Taki sposób prowadzenia badań pozwala nie tylko na replikację uzyskanych efektów, lecz także na ich pogłębianie poprzez stopniowe wprowadzanie nowych czynników, takich jak informacje o zachowaniu pracowników, oceny ciepła i kompetencji czy konsekwencje w postaci nagradzania i karania.

Istotnym atutem części empirycznej jest również dbałość o standardy metodologiczne, przejawiająca się m.in. w prerejestracji wybranych badań, analizach mocy statystycznej, sprawdzaniu skuteczności manipulacji oraz przejrzystym raportowaniu procedur badawczych. Pani mgr Idziak świadomie wykorzystuje metody eksperymentalne jako narzędzie umożliwiające testowanie zależności przyczynowych, co jest szczególnie istotne w badaniach nad ostracyzmem, gdzie część wcześniejszych prac opierała się na samoopisie. Choć zastosowane procedury mają charakter laboratoryjny i scenariuszowy, co ogranicza ich ekologiczność, to w kontekście stawianych pytań badawczych należy je uznać za adekwatne i dobrze uzasadnione. Całość części empirycznej świadczy o dojrzałości metodologicznej Doktorantki oraz o jej umiejętności planowania i realizacji badań w sposób konsekwentny, refleksyjny i zgodny z aktualnymi standardami badań psychologicznych.

Analiza uzasadnień hipotez oraz sposobu interpretacji wyników wskazuje na pewne przesunięcie akcentów teoretycznych pomiędzy poszczególnymi częściami rozprawy, które warto wyraźnie nazwać. W części teoretycznej Doktorantka przedstawia ostracyzm jako zjawisko złożone, osadzone w kilku komplementarnych perspektywach. Z jednej strony opisuje go jako mechanizm pełniący funkcję regulacyjną w grupie – pozwalający chronić normy i interesy wspólnoty. Z drugiej strony odwołuje się do badań pokazujących, że reakcje na wykluczenie, zarówno u ofiar, jak i u świadków, są silnie powiązane z ocenami

normatywnymi (co jest słuszne, a co naganne) oraz z ocenami moralnymi (kto postąpił właściwie, a kto zasługuje na potępienie). Te różne perspektywy są we wprowadzeniu i uzasadnieniach hipotez przedstawione w sposób spójny i przekonujący, a ich współwystępowanie dobrze oddaje złożoność realnych sytuacji wykluczenia w miejscu pracy.

Jednak w dyskusji wyników Doktorantka podejmuje próbę uporządkowania uzyskanych rezultatów przede wszystkim poprzez odwołanie do funkcji, jakie ostracyzm może pełnić dla grupy, traktując tę perspektywę jako nadrzędną ramę interpretacyjną. W tym ujęciu decyzje obserwatorów – takie jak wykluczanie, włączanie lub karanie poszczególnych osób – interpretowane są głównie jako reakcje racjonalne z punktu widzenia ochrony norm i interesów zespołu. Taki sposób interpretacji jest logiczny i znajduje oparcie w części literatury, jednak prowadzi do pewnego uproszczenia obrazu procesów ujawnionych w wynikach przeprowadzonych badań. Wyniki te wskazują bowiem nie tylko na wrażliwość obserwatorów na informacje o zachowaniu i naruszaniu norm, lecz także na silną tendencję do obwiniania sprawców wykluczenia, negatywnej oceny bierności świadków oraz ochrony osób wykluczanych. Elementy te trudno w pełni wyjaśnić wyłącznie w kategoriach funkcjonalnej „obrony grupy”, ponieważ wskazują one również na działanie ocen moralnych i normatywnych, niezależnych od czysto instrumentalnych kalkulacji korzyści i strat.

W rezultacie można odnieść wrażenie, że uzyskane wyniki empiryczne są bardziej wieloznaczne teoretycznie niż sugeruje to końcowa interpretacja, a ich potencjał mógłby zostać pełniej wykorzystany poprzez wyraźniejsze rozróżnienie między mechanizmami funkcjonalnymi, normatywnymi i moralnymi. Zaznaczenie tej wielości mechanizmów nie osłabiłoby spójności wniosków, lecz przeciwnie – pozwoliłoby lepiej oddać złożoność reakcji świadków ostracyzmu oraz wzmocnić wartość teoretyczną rozprawy.

Wskazane napięcie interpretacyjne ma szczególne znaczenie w odniesieniu do wniosków dotyczących stereotypizacji osób z otyłością w miejscu pracy, które stanowią jeden z kluczowych tematów rozprawy. W badaniach empirycznych Doktorantka konsekwentnie pokazuje, że obserwatorzy podejmują decyzje o wykluczaniu, włączaniu lub karaniu przede wszystkim w oparciu o informacje o zachowaniu pracownika, takie jak łamanie norm, nierzetelność czy brak kompetencji, a nie na podstawie samej kategorii masy ciała. Wyniki te prowadzą do wniosku, że w sytuacjach, w których zachowanie obiektu jest jednoznaczne i silnie nacechowane normatywnie, znaczenie stereotypów związanych z otyłością ulega osłabieniu.

Zastosowana w badaniach operacjonalizacja stereotypów opiera się bowiem na dostarczaniu uczestnikom wyraźnych informacji o cechach i zachowaniach ocenianych osób, odpowiadających wymiarom ciepła i kompetencji. W praktyce oznacza to, że badani nie muszą polegać na uproszczonych przekonaniach czy domysłach dotyczących osób z otyłością, lecz reagują na jawnie przedstawione przesłanki behawioralne. W takich warunkach stereotyp może pełnić rolę drugorzędną, nie dlatego, że przestaje istnieć, lecz dlatego, że zostaje „przykryty” przez jednoznaczne informacje sytuacyjne. Brak efektów dyskryminacyjnych nie musi więc świadczyć o nieobecności stereotypizacji jako takiej, lecz raczej o tym, że jej wpływ ujawnia się przede wszystkim w sytuacjach niejednoznacznych, gdy brak jest wyraźnych danych o zachowaniu i intencjach ocenianej osoby.

Doprecyzowanie tego rozróżnienia ma istotne znaczenie dla interpretacji wyników rozprawy. Pozwala bowiem uniknąć zbyt daleko idącego wniosku, że stereotypy dotyczące osób z otyłością nie odgrywają roli w decyzjach obserwatorów, a jednocześnie podkreśla kontekstowy i warunkowy charakter ich oddziaływania. Ujęcie to nie osłabia głównego przekazu pracy, lecz przeciwnie – wzmacnia jej wartość teoretyczną, pokazując, że reakcje świadków ostracyzmu są efektem złożonej interakcji między informacjami o zachowaniu, obowiązującymi normami oraz utrwalonymi przekonaniem społecznymi.

Dodatkowe uwagi

Na tle bardzo dobrze zaprojektowanego programu badawczego warto jeszcze sformułować kilka istotnych uwag dotyczących procedury oraz przyjętych rozwiązań metodologicznych, które mogą mieć znaczenie dla interpretacji uzyskanych wyników. W badaniach Doktorantka konsekwentnie posługuje się paradygmatem scenariuszowym, w którym uczestnicy wcielają się w rolę obserwatorów sytuacji wykluczenia w miejscu pracy, zapoznając się z krótkimi opisami interakcji lub historią korespondencji między pracownikami. Rozwiązanie to jest adekwatne do badania atrybucji, ocen normatywnych oraz decyzji behawioralnych, jednak jego zastosowanie rodzi pytania o ekologiczną trafność procedury, zwłaszcza w kontekście złożonych i długotrwałych procesów ostracyzmu występujących w organizacjach w realnych sytuacjach.

Szczegółnej uwagi wymaga sposób operacjonalizacji kategorii masy ciała. W badaniach wykorzystywano materiały wizualne w postaci zdjęć portretowych osób szczupłych oraz osób z otyłością, przy czym nie jest w pełni jasne, w jaki sposób dobierano lub

modyfikowano bodźce wizualne. Z perspektywy metodologicznej kluczowe jest pytanie, czy zdjęcia osób szczupłych i z otyłością były porównywalne pod względem atrakcyjności fizycznej, wieku czy ekspresji emocjonalnej, a także od jakiego momentu badane osoby kwalifikowano jako osoby z nadwagą lub otyłością. Brak tych informacji utrudnia ocenę, w jakim stopniu uzyskane efekty można jednoznacznie przypisać kategorii masy ciała, a w jakim mogą one być współdeterminowane przez inne cechy wyglądu zewnętrznego.

Dodatkowym ograniczeniem jest nieuwzględnienie cech samych badanych, w szczególności ich własnej masy ciała lub doświadczeń związanych ze stygmatyzacją. Literatura przedmiotu wskazuje, że identyfikacja z obiektem wykluczenia oraz wcześniejsze doświadczenia ostracyzmu mogą istotnie modulować reakcje obserwatorów. Brak kontroli takich zmiennych ogranicza możliwość bardziej pogłębionej interpretacji wyników, zwłaszcza w kontekście wniosków dotyczących braku dyskryminacji osób z otyłością.

Na uwagę zasługuje również dobór próby osób badanych, w której dominowały osoby młode, w dużej mierze studenci kierunków społecznych, z wyraźną przewagą kobiet. Choć taki dobór próby jest typowy dla badań laboratoryjnych, warto zauważyć, że może on sprzyjać nasileniu reakcji prospołecznych oraz normatywnie pożądanym odpowiedzi, co potencjalnie wpływa na uzyskany wzorzec wyników. Pani mgr Idziak częściowo odnosi się do tych ograniczeń, jednak ich znaczenie dla interpretacji rezultatów mogłoby zostać wyraźniej zaakcentowane.

Wreszcie, w części wynikowej pojawiają się pewne nieścisłości o charakterze warsztatowym, takie jak niepoprawny zapis nazwiska Cronbacha czy nietypowo wysokie wartości wskaźnika d Cohena, które nie zostały wystarczająco wyjaśnione. Uwagi te mają charakter redakcyjno-metodologiczny i nie podważają zasadniczych wniosków pracy, jednak ich korekta i doprecyzowanie są istotne z punktu widzenia standardów raportowania wyników badań empirycznych.

WNIOSKI KOŃCOWE

Biorąc pod uwagę całość przedstawionych argumentów, stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Pauliny Idziak spełnia wszystkie wymogi określone w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. Praca stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazuje bardzo dobrą znajomość literatury przedmiotu, potwierdza wysokie kompetencje metodologiczne oraz zdolność do samodzielnego prowadzenia badań naukowych. W związku z powyższym uważam, że rozprawa doktorska zasługuje na

pozytywną ocenę i wnoszę o dopuszczenie jej autorki do dalszych etapów postępowania doktorskiego, w tym do publicznej obrony.

Z uwagi na wysoki poziom merytoryczny rozprawy, jej oryginalny wkład w rozwój badań nad obserwowanym ostracyzmem oraz bardzo dobrą jakość zaprojektowanego i zrealizowanego programu badań empirycznych, wnoszę o **wyróżnienie** rozprawy doktorskiej mgr Pauliny Idziak.

